ЕКОЛОГІЧНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ ТА СЕРТИФІКАЦІЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Бунякова Ю. Я.
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Екологічна стандартизація і сертифікація виступають ключовими інструментами, що забезпечують стандартизовані процедури оцінювання, контролю та стимулювання впровадження екологічно відповідальних практик як на рівні підприємств, так і на рівні державної політики.

Для України питання впровадження і гармонізації екологічних стандартів є надзвичайно актуальним через поєднання факторів, пов'язаних, насамперед, із зобов'язаннями України за Угодою про асоціацію з ЄС та реалізацією європейських екологічних ініціатив (зокрема, Європейського зеленого курсу), необхідністю забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнних дій, що призвели до локальних і транскордонних екологічних ризиків, а також прагненням національної економіки бути конкурентоспроможною на європейському ринку. Водночас процес стандартизації й сертифікації в Україні стримується нормативною фрагментарністю, обмеженим ресурсним потенціалом та недостатньою мотивацією бізнесу.

Правові засади у сфері екологічної стандартизації визначаються Законами України «Про стандартизацію» [1], «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [2], «Про охорону навколишнього природного середовища» [3], а також Угодою про асоціацію з ЄС [4] і Національною стратегією екологічної політики до 2030 року [5]. Європейські вимоги ґрунтуються на директивах та регламентах, що формують систему охорони довкілля, зокрема, Водна рамкова директива, Директиви про якість повітря і управління відходами та інші. Їхня адаптація є стратегічним завданням України.

Ключові напрями екологічної політики включають:

- гармонізацію законодавства з ЄС;
- впровадження систем екологічного менеджменту (ISO 14001, EMAS);
- оновлення нормативів екологічної безпеки (ГДВ, ГДС, стандарти якості повітря, води, ґрунтів);
- розвиток екологічної сертифікації та маркування за міжнародними стандартами серії ISO 14020.

Особливістю екологічної сертифікації є її роль як інструменту соціальної відповідальності, який стимулює суб'єктів господарювання до впровадження сталих виробничих і управлінських практик. Вона передбачає не лише формальне дотримання нормативних вимог, а й інтеграцію принципів запобігання забрудненню, енергоефективності, раціонального використання ресурсів та циклічності виробництва, що робить її складовою ширших екологічних стратегій на рівні підприємств та держави в цілому.

Екологічна сертифікація сприяє розвитку ринку «зелених» технологій, стимулює інновації у сфері чистого виробництва, екодизайну та біорозкладних матеріалів, формуючи прозорі умови для відповідального вибору з боку

споживачів, які дедалі більше орієнтуються не лише на цінові чи функціональні характеристики продукції, а й на її походження, способи виробництва та вплив на довкілля. У цьому контексті сертифікація виконує функцію «м'якого регулювання», що не примушує, але спрямовує виробників і споживачів до сталих екологічних практик, одночасно формуючи нові цінності в суспільстві.

У межах екологічного підходу сертифікація розглядається не тільки як механізм контролю характеристик продукту, а передусім як ефективний інструмент зменшення негативного впливу на довкілля, формування «зелених» ринків і стимулювання екологізації споживання та виробництва. Вона має експертно-індикативну функцію, що дозволяє визначати пріоритетність об'єкта сертифікації з точки зору його екологічної безпеки та стійкості.

Для України екологічна сертифікація набуває особливого значення в контексті реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, зокрема розділу, присвяченому охороні навколишнього середовища, який передбачає гармонізацію національного законодавства з європейськими нормами, розвиток системи екологічного контролю та заохочення добровільного дотримання екологічних стандартів. Важливим принципом такої політики є «забруднювач платить», що безпосередньо стимулює підприємства до впровадження систем управління навколишнім середовищем та проходження екологічної сертифікації.

Водночас екологічна сертифікація підтримує виконання Україною і інших вагомих міжнародних зобов'язань у сфері охорони довкілля, насамперед, таких як Паризька угода щодо змін клімату, Цілі сталого розвитку ООН, Орхуська конвенцією про доступ до екологічної інформації, Базельська конвенція щодо контролю за транскордонним перевезенням небезпечних відходів.

Впровадження прозорих і стандартизованих процедур оцінки екологічних характеристик продукції та діяльності виконує роль інструменту обліку екологічних зовнішніх ефектів і сприяє формуванню відповідального споживання. У подальшому, з огляду на інтеграцію України до європейського простору та загрози глобальної екологічної кризи, розвиток інституційної та нормативної системи екологічної сертифікації постає необхідною умовою забезпечення екологічної безпеки, підвищення економічної конкурентоспроможності та зміцнення соціального добробуту населення.

Комплексний аналіз законодавчих та інституційних основ екологічної стандартизації й сертифікації в Україні та Європейському Союзі дає змогу окреслити ключові напрями гармонізації національних норм із європейськими вимогами. Запровадження міжнародних екологічних стандартів, зокрема положень ISO та директив ЄС, уже сьогодні відіграє помітну роль у формуванні національної екологічної політики. Проте цей процес поки що характеризується фрагментарністю та потребує цілісної координації для забезпечення системного характеру реформ.

Попри наявні позитивні зрушення, розвиток системи екологічної стандартизації та сертифікації в Україні супроводжується низкою суттєвих викликів. Серед них особливо гостро постає проблема фрагментарності нормативної бази: значна частина екологічних стандартів вимагає оновлення або

узгодження між собою, що ускладнює системність їх застосування. Бракує також національної дорожньої карти гармонізації стандартів, а це уповільнює імплементацію європейських норм. Додатковим бар'єром є недостатня обізнаність бізнес-середовища щодо потенційних переваг екологічної сертифікації та значні витрати, пов'язані з проходженням сертифікаційних процедур. Ускладнює ситуацію й обмежений кадровий і технічний потенціал органів стандартизації та сертифікації, що знижує ефективність реалізації екологічної політики.

Особливого значення ці проблеми набули в умовах російської агресії проти України, яка спричинила масштабні екологічні катастрофи. Руйнування Каховської гідроелектростанції, забруднення атмосфери, водних ресурсів і ґрунтів токсичними хімічними та біологічними речовинами засвідчили уразливість довкілля до антропогенних і воєнних впливів, а також нагадали про необхідність інтеграції екологічних стандартів у систему національної безпеки. Важливо підкреслити, що наслідки цих руйнівних процесів виходять далеко за межі України, створюючи серйозні ризики для екологічної стабільності Європейського континенту загалом.

Отже, екологічна стандартизація і сертифікація в Україні мають розглядатися не лише як формальний механізм підтвердження відповідності, а й як інструмент формування нових цінностей у суспільстві, стратегічний орієнтир у сфері сталого розвитку та дієвий засіб підвищення конкурентоспроможності національної продукції на глобальних ринках. Їх подальший розвиток є визначальною умовою досягнення екологічної безпеки, забезпечення ефективного природокористування та гармонійної інтеграції України в європейську спільноту, що, у свою чергу, сприятиме зміцненню позицій держави як активного учасника міжнародного екологічного діалогу.

Перелік посилань

1. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text (дата звернення: 26.09.2025).

2. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text (дата звернення: 26.09.2025).

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 15.09.2025).

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 13.10.2025).

5. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. №2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text (дата звернення: 15.09.2025).